

УДК 342(477)(075.8)

М. П. Орзіх, А. А. Єзеров

**КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ ДІЄ,
КОНСТИТУЦІЙНІ ПЕРЕТВОРЕННЯ ТРИВАЮТЬ
(до 15-ї річниці Конституції України)**

Історія українських конституцій, що бере свій початок з 1710 року, наочно демонструє одну сталу ознаку, у тій чи іншій мірі характерну вітчизняним основним законам — нереалізованість. Починаючи від «Пактів і конституцій...» Пилипа Орлика, дослідники кажуть про значний потенціал, про здобутки правової думки, про прагнення до самовизначення, але й Конституція Пилипа Орлика, і Конституція Української Народної Республіки, і всі радянські конституції або не набували чинності, або мали здебільшого декларативний характер.

Історичний шанс новітньої доби національного державотворення знайшов своє втілення у Конституції України 1996 року, яка є чинною вже п'ятнадцять років, але, як й її «попередниці», потерпає від переваги права сили над силою права, правового нігілізму та правового популізму. Це вирішальним чином применшує її роль і значення в утвердженні правової соціальної держави в Україні, принижує її статус як установчого документа, акта вищої юридичної сили. Тому ключовим напрямком сучасних конституційних перетворень мають стати не стільки втручання в її текст, а підвищення правової культури її «користувачів» та «споживачів».

Але, слід відразу зауважити, що Конституція не є «священою коровою», і вона може бути змінена, якщо на те буде воля Українського народу як суб'єкта, що єдиний має право утверджувати та змінювати конституційний лад в країні. Якою б досконалою не була Конституція (а Конституція України 1996 року є виваженим документом і юридично якісним продуктом європейської суспільно-політичної думки кінця ХХ століття), настає час, коли вона перестає частково або повністю відповідати суспільним відносинам, що динамічно розвиваються.

Приміром, така доля спіткала Конституцію УРСР 1978 року, яка, будучи прийнятою в умовах перебування України у складі радянської

федерації соціалістичного типу, на початку 1990-х років навіть із численними змінами перестала відповідати суспільним реаліям, втратила юридичну силу. Саме з часу перших змін до Конституції УРСР 1978 року і бере початок новітній конституційний процес в Україні.

Отже, 27 жовтня 1989 року був прийнятий закон про зміни до Конституції, що передбачав суттєві зміни у статусі рад (чисельність, термін повноважень, порядок проведення виборів), неприпустимість суміщення депутатського мандата з посадами у Раді Міністрів, виконкомів рад, суддів тощо, розширення кола суб'єктів, що мали право висувати кандидатів на виборах до рад і головне — встановлював альтернативні вибори. Крім того, впроваджувався інститут конституційного нагляду у вигляді Комітету конституційного нагляду УРСР, встановлювалася виборність суддів.

Майже рівно через рік, 24 жовтня 1990 року, зміни, внесені до Конституції, торкнулися основоположних на той час норм: принцип демократичного централізму у статті 3 змінений на засади виборності всіх органів влади, підзвітності їх народу, скасовано славнозвісну статтю 6 про керівну роль КППС у суспільстві, встановлено багатопартійність.

Зміни, що вносилися до Конституції у 1991 році, стосувалися перейменування Ради Міністрів на Кабінет Міністрів, впровадження поста Президента України, встановлення автономії Криму, статусу прокуратури.

14 лютого 1992 року прийнято закон, яким внесено зміни до багатьох положень Конституції, змінені назви її розділів, а також здійснено комплексний розподіл повноважень вищих органів державної влади. Це було зумовлено новим незалежним статусом держави, якого Україна набула напередодні після референдуму 1 грудня 1991 року та денонсації Союзного договору 8 грудня 1991 року.

Зміни до Конституції наступних років здебільшого стосувались статусних та компетенційних питань, були важелем у політичній боротьбі.

А паралельно із змінами до чинної Конституції приймалися акти, які мали більшу історичну та соціальну значущість, більшу юридичну силу та, зважаючи на це, визначали характер змін до чинної Конституції. Йдеться про Декларацію про державний суверенітет України, Акт проголошення незалежності України, закони про правонаступництво та про економічну самостійність. Положення цих актів мають визначальне значення для ідентифікації України як суверенної держави. Тому чинна на той час Конституція повинна була приводитися у відповідність до цих актів. Тобто мав місце зворотний процес: не інші акти приводилися у відповідність до Конституції, а Конституція — у відповідність до них. Все це обумовлювало нагальну необхідність якнайшвидшого прийняття нової Конституції нової держави.

Тому одночасно з описаними подіями тривав процес підготовки нової Конституції, для чого Верховною Радою України було утворено Конституційну комісію 3 серпня 1990 року у складі п'ятдесяти осіб, серед яких

були Голова Верховної Ради та його заступники, голови всіх обласних рад, голови відповідних комісій Верховної Ради, представники всіх політичних партій, а також юристи-науковці. Але вже 24 жовтня 1990 року Верховна Рада утворила нову Конституційну комісію у складі п'ятдесяти дев'яти осіб, з яких сорок вісім були народними депутатами.

Конституційною комісією була утворена робоча група на чолі із видатним конституціоналістом Л. Юзьковим, яка 4 грудня 1990 року представила Комісії проект Концепції нової Конституції України. Спершу проект Концепції передбачав конституціювання моделі федеративної президентської республіки з двопалатним парламентом, з позбавленням прокуратури самостійного статусу. Але в ході гострих дискусій у самій робочій групі, Конституційній комісії, а після винесення проекту на розгляд народних депутатів — у Верховній Раді ці ідеї були відкинута. 19 червня 1991 року Верховна Рада затвердила Концепцію нової Конституції України трьохстами голосами та доручила Конституційній комісії підготувати на її основі проект нової Конституції до кінця 1991 року [1].

Такий проект був підготовлений, хоч і з деякими розбіжностями відносно Концепції, і поданий для розгляду Конституційною комісією, яка розглядала його близько півроку, збираючись для цього на свої засідання тричі — 23 березня, 24 квітня та 5 червня 1992 року. Основними дискусійними питаннями були структура і назва парламенту, розподіл повноважень між вищими органами влади, статус місцевої влади і самоврядування.

1 липня 1992 року Верховна Рада схвалила цей проект та винесла його на всенародне обговорення. Він складався з 10 розділів, 21 глави і 258 статей. Вплив цього проекту на подальшу роботу з підготовки Конституції був настільки великим, що «Голос України» (14 травня 1992 року) небезпідставно назвав його «Проектом, що став Конституцією», хоча попереду були чотирирічні дискусії. Цей проект відрізнявся демократичністю змісту та навіть певним демократичним романтизмом, особливо з проблем відносин держави та суспільства, номенклатури прав людини у соціально-економічній сфері.

Публічне обговорення проекту тривало з середини липня до 1 грудня 1992 року. У ньому взяло участь біля 200 тисяч громадян, 134 місцевих ради, 118 об'єднань громадян і близько 3 тисяч трудових колективів, ряд наукових та навчальних закладів, державних органів. За даними робочої групи, було зафіксовано 47 320 пропозицій та зауважень, з них 6 тисяч враховано.

У новому варіанті, представленому робочою групою Конституційній комісії після всенародного обговорення та експертних висновків вітчизняних та зарубіжних фахівців, 48 статей виключено, 188 — доопрацьовано, 30 — внесено нових, редакційно або по суті змінено майже 90 % тексту проекту. Крім того, здійснені структурні зміни, чотири з дев'яти розділів змістовно змінені, сім — перейменовані, один — повністю ви-

ключений, а деякі його положення перенесені в інші розділи, з'явилися новий розділ IV «Пряме народовладдя» та глава 20 «Основи організації державної влади в областях (землях) і Республіці Крим». Оновлений проект вже містив преамбулу, 13 розділів, 21 главу та 232 статті.

За матеріалами засідань Конституційної комісії, постійних комісій Верховної Ради, сесії Верховної Ради (5 — 8 жовтня 1993 року) було здійснено доопрацювання проекту, який також був опублікований за рішенням парламенту [2]. Цей варіант містив преамбулу, 12 розділів, 22 глави, 211 статей — поряд з деякими структурними змінами та перейменуванням двох розділів змістовно відкориговані були понад 50 статей.

Отже, опублікований варіант проекту Конституції — результат великої копіткої роботи фахівців, народних депутатів, громадян, які активно брали участь в обговоренні проекту, залучення до конституційного процесу величезного інтелектуального потенціалу народу України [3].

1993-й рік став часом різкого загострення соціально-економічної та політичної ситуації. Декретотворчість уряду, яка підміняла законодавчу діяльність, протистояння гілок влади, фактична самоліквідація Конституційної комісії, очолюваної Л.Кравчуком та І.Плющем, підготовка до референдуму з приводу довіри Президенту та Верховній Раді, відставка уряду — все це зумовило зупинення офіційної роботи над проектом Конституції.

30 жовтня 1993 року публікується ще один проект Конституції України, підготовлений робочою групою на чолі з Головою Конституційного Суду України Л.Юзьковим. Якщо не звертатися до детального аналізу проекту, то в цілому можна стверджувати, що він був орієнтований на парламентсько-президентську республіку з досить обмеженими повноваженнями Президента з посиленням позицій Верховної Ради, яка «може проводити розслідування та слухання з будь-яких питань, які стосуються інтересів держави та суспільства». Цей проект також не вніс кардинальних змін у процес підготовки Конституції, а Верховна Рада переключилася з обговорення проекту та вирішення питань про порядок прийняття Конституції: Верховною Радою, спеціально створеним для цього органом, референдумом. Ще одна спроба 1 лютого 1994 року ухвалити рішення про основні конституційні положення також закінчилася для Верховної Ради безуспішно, а 27 березня відбулися вибори нового складу Парламенту. Крім того, 10 липня 1994 року було також обрано нового Президента України.

У січні 1994 року Л.Кравчук та І.Плющ виступили з пропозицією провести одночасно з парламенськими виборами 27 березня 1994 року всеукраїнський референдум щодо «Основних конституційних положень про організацію державної влади і самоврядування в Україні», тобто прийняти на референдумі спеціальний закон, який мав би діяти замість чинної на той час Конституції. Однак така ідея не знайшла підтримки серед народних депутатів.

Офіційною датою поновлення конституційно-проектних робіт стало 10 листопада 1994 року — день прийняття Постанови Верховної Ради України «Про склад Комісії з розроблення нової Конституції України (Конституційної комісії)» [4]. На відміну від Комісії Верховної Ради України, яка працювала з 24 жовтня 1990 року до 1993 року, нова Конституційна комісія, як було вказано у Положенні про неї, діє в ролі «тимчасової загальнодержавної комісії» — вперше у практиці конституційно-проектних робіт була утворена на паритетних началах і включала представників всіх гілок влади, відомих науковців та громадських діячів [5]. В її складі — Президент України та Голова Верховної Ради України, секретар та 38 членів, серед яких 15 народних депутатів та 15 призначених Президентом осіб, Голова Конституційного Суду, по два представники Верховного Суду, Вищого арбітражного суду та Генеральної прокуратури, один представник Автономної Республіки Крим. Спочатку було сформовано сім секцій, при яких працювали наукові експерти, а у травні 1995 року утворена Робоча група Комісії [6]. Саме ці організаційні структури напрацювали другий та третій проекти Конституції.

Практично одночасно з Конституційною комісією та її Робочою групою діяли Узгоджувальна комісія, створена Конституційною комісією для розробки Конституційного Договору між Верховною Радою України та Президентом України, а потім з тою ж метою цю роботу продовжила Узгоджувальна комісія Верховної Ради.

Державно-правова ситуація була дійсно дуже складною, спостерігалися у невеликих часових межах різкі коливання законодавця, пов'язані з переважанням методу спроб і помилок — від орієнтації на послідовну реалізацію принципу поділу влад і визначення правоположень про місцеве самоврядування як основ законодавства про владу (розділ III Декларації про державний суверенітет України [7], стаття 69 Закону України «Про місцеві Ради народних депутатів Української РСР і місцеве самоврядування» [8]) до проголошення повновладдя Рад, виключності повноважень Верховної Ради виступати «від імені всього народу», «єдиної системи Рад народних депутатів в Україні» (розділ II Декларації, стаття 1 проекту Закону «Про місцеві Ради народних депутатів» [9]) або законопроектних та законодавчих настановлень на одержавлення всієї системи Рад, фактичну відмову від ідей місцевого самоврядування, встановлення контролю виконавчої влади над органами місцевого самоврядування (Закон України «Про формування місцевих органів влади і самоврядування» з наступними змінами [10; 11], проект Закону України «Про державну владу і місцеве самоврядування в Україні» [12]).

Ця ситуація практично призвела до параліча всіх гілок влади, некеруваності країни, небезпечної тенденції «суверенізації» територій як рефлексії на намагання центральної влади обмежити можливості використання регіонального і місцевого потенціалу територій. Владні структури конкурували між собою, намагаючись через прийняття так званих законів про владу, закріпити за собою ключові повноваження

у здійсненні державної влади. Так, за проектом Закону «Про місцеві Ради народних депутатів» стояв Голова Верховної Ради України О. Мороз, а проект конституційного Закону України «Про державну владу і місцеве самоврядування в Україні» представляв Президент України Л. Кучма.

18 травня 1995 року Верховна Рада схвалила президентський законопроект простою більшістю голосів. Але для набуття ним чинності вимагалася кваліфікована більшість. Виникла ідея оформлення цього Закону у вигляді угоди між гілками влади. Переговори про конституційну угоду у Верховній Раді затяглися. 31 травня 1995 р. Л. Кучма видав указ про проведення опитування громадської думки щодо довіри громадян України Президентові та Верховній Раді. Одночасно він звернувся до українського народу з поясненням таких дій.

Врешті, Президент і Верховна Рада, представлена більшістю народних депутатів, дійшли згоди про укладення Конституційного Договору, «виходячи з того, що відсутність нової демократичної Конституції України є гальмівним чинником на шляху здійснення економічних, а також політичних і державно-правових реформ; відхилення Закону України «Про застосування Закону України «Про державну владу і місцеве самоврядування в Україні» та зміни Конституції (Основного Закону) України у зв'язку з його прийняттям», спрямованого на реалізацію положень Закону України «Про державну владу і місцеве самоврядування в Україні», унеможливорює належне функціонування всього державного механізму як у центрі, так і на місцях, стримує проведення економічних реформ, веде до подальшого зубожіння переважної більшості населення, загострення соціальних конфліктів; наявність глибокої економічної, а також політичної кризи призводить до соціальної напруги в суспільстві, його криміналізації та до політичного протистояння владних структур, з метою уникнення неузгодженостей між чинними нормами Конституції (Основного Закону) України і нормами Закону «Про державну владу і місцеве самоврядування в Україні» та введення цього Закону в систему правових актів, що визначають конституційний лад України; подальшого забезпечення розвитку та успішного завершення конституційного процесу в Україні».

Підписаний 8 червня 1995 року Конституційний Договір [13] став тимчасовою (оскільки був прийнятий на період до прийняття нової Конституції України) договірною конституцією. Його норми мали вищу юридичну силу за норми чинної Конституції 1978 року. Ним закріплювалася президентсько-парламентська форма правління: Президент став главою держави та виконавчої влади, сам формував склад уряду. Ідея про місцеву владу у формі рад депутатів не знайшла в Договорі підтримки: органами державної влади від обласного до районного рівня (а також у районах Києва і Севастополя) ставали держадміністрації, главами яких Президент повинен був призначати голів відповідних рад. У компетенції місцевих рад залишалися затвердження місцевого бюджету

ту і програм територіального розвитку, заслуховування звітів голів адміністрацій. Всі інші повноваження передавалися держадміністраціям.

Укладення Конституційного Договору сприяло інтенсифікації процесу підготовки нової Конституції України. Вже 19 червня 1995 року Розпорядженням Співголів Конституційної комісії України «Про утворення Робочої групи Конституційної комісії» з метою прискорення доопрацювання проекту нової Конституції України на основі узагальнення матеріалів альтернативних проектів та текстів розділів, підготовлених секціями Конституційної комісії, було утворено Робочу групу Конституційної комісії у складі провідних правознавців України — В. Авер'янова, Ф. Бурчака, А. Зайця, М. Козюбри, В. Копейчикова, А. Корнеєва, В. Погорілка, П. Мартиненка, М. Пухтинського, В. Шаповала.

Відповідно до рішення Конституційної комісії проект Конституції України в редакції від 26 жовтня 1993 року було визначено як базовий. Однак і політична ситуація, і позиції членів Робочої групи та Конституційної комісії зумовили значне його оновлення у ході виснажливих дискусій. У результаті Робоча група підготувала нову редакцію проекту Конституції і 15 листопада 1995 року передала його Конституційній комісії. Схвалений Комісією 11 березня 1996 року проект був 18 березня поданий на розгляд Верховній Раді співголовами Комісії — Л. Кучмою та О. Морозом.

Верховна Рада України 5 травня 1996 року сформувала з представників депутатських груп та фракцій Тимчасову спеціальну комісію (голова — М. Сирота) для доопрацювання проекту Конституції України, яка 17 травня внесла на розгляд Верховної Ради України доопрацьований проект Конституції України. До прийнятого 4 червня у першому читанні проекту надійшло 1932 зауваження та пропозиції. Тільки від суб'єктів законодавчої ініціативи між першим та другим читанням (19 червня) надійшло 5680 пропозицій, заяв і поправок.

Навколо питань розподілу повноважень між гілками влади, проблеми власності, державної символіки, статусу російської мови і статусу Республіки Крим виникли найбільші дискусії. Верховна Рада утворила окремі робочі групи з узгодження кожного з цих питань.

Голосування по окремих питаннях проходило дуже складно. У цій ситуації Рада національної безпеки і оборони та Рада регіонів рекомендували Президенту України оголосити референдум про затвердження Основного Закону в редакції проекту, підготовленого Конституційною комісією та винесеного на розгляд Верховної Ради. Ця редакція передбачала двопалатну структуру парламенту і його перейменування в Народні Збори. Президент України видав 26 червня 1996 року Указ про винесення 25 вересня 1996 року на всеукраїнський референдум проекту Конституції України.

З огляду на це Верховна Рада України приймає рішення працювати у режимі одного засідання доти, поки робота над проектом Конституції не буде завершена. 28 червня 1996 року о 9 годині 18 хвилин Верховна

Рада України 321 голосом «за» (при 45 — «проти», 12 — «утримались» та 17 — «не голосували») прийняла Конституцію України. Це сталося після 24 годин безперервної роботи парламентарів і кількох років величезної праці всіх тих, хто був причетний до цього процесу.

Отже конституційний процес 1989—1996 років мав двоєдину сутність: паралельно відбувалося формування нормативно-правової моделі конституційного ладу (внесення змін до Конституції 1978 року, прийняття нових конституційних актів) та підготовка нової Конституції України (розробка і затвердження Концепції, розробка проектів, всенародне обговорення тощо).

З прийняттям Конституції України завершився процес підготовки і прийняття Основного Закону країни — базового акта правового оформлення нових політичних, економічних і духовних реалій держави і суспільства України. Але конституційна реформа на цьому не завершується — вона продовжується. Прийняття Конституції — це лише етап конституційної реформи — створення нормативно-правової моделі конституційного ладу України. Належало вирішити не менш важливі завдання: формування конституційної (масової та індивідуальної) свідомості; органічне поєднання законодавства та юридичної практики з системою конституціоналізму; забезпечення динаміки конституційних відносин; напрацювання спеціального «набору» засобів захисту конституційного ладу та конституційної законності.

Вирішення цих завдань залежало від ступеня реальності Конституції, реалізації конституційних правоположень. Тому подальший розвиток конституційної реформи передбачав забезпечення реалізації конституційних норм, підготовку та видання (або перегляд, зміни, доповнення, нова редакція) щонайменше ста п'ятдесяти законодавчих актів, серед них більшість — конституційних законів.

Одночасно в теорії і практиці конституційного права України виникла гостра потреба тлумачення конституційних норм. Обставинами, що обумовлюють необхідність судового тлумачення, виступають: наявність писаної Конституції, що виконує функцію активного правового регулятора суспільних відносин, розходження між нормами Конституції та політико-правовою дійсністю, яке вимагає пристосування конституційних правоположень до мінливих суспільних реалій, виникнення у суб'єктів права неоднозначного розуміння конституційних норм, яке може призвести до конституційних конфліктів, та прагнення забезпечити самій Конституції еволюційний шлях розвитку. Без творчого тлумачення судом Конституція України ризикує залишитися програмним документом, який складається лише з позитивних норм (букви), в якому не враховується конституційний дух, неписані конституційні норми та цінності, без чого Конституція не може слугувати дієвим інструментом обмеження державної влади [14]. Але тлумачення передусім спрямоване не на сам текст Конституції, а на тих суб'єктів, які будуть цим текстом користуватися. Офіційне тлумачення Конституції, здійснюване Консти-

туційним Судом, створює нормативно-обов'язковий інтерпретаційний масштаб розуміння конституційних норм для різних суб'єктів права [15].

Конституційний Суд України як єдиний орган конституційної юрисдикції, що здійснює судовий нормоконтроль та тлумачення Конституції та законів України, покликаний своєю діяльністю забезпечувати верховенство Конституції України на всій території держави — охороняти Конституцію, гарантувати конституційну законність. Функціональне призначення рішень Конституційного Суду України про офіційне тлумачення Конституції та законів України — це юридичний засіб забезпечення їх правильного та однозначного розуміння та застосування, а отже — вагомий засіб забезпечення конституційної безпеки, оскільки впливає на правову систему в цілому.

Дійсно, конституційна юстиція, можливо, не усвідомлюючи того, здатна виконати, образно кажучи, місіонерську роль відносно конституційної модернізації. Її потенціал визначається тим, що вона має можливість швидко та ефективно реагувати на зміни політичної та соціально-економічної ситуації в країні; має можливості впливати на всі елементи конституціоналізму (нормативні, ідеологічні, праворегулятивні, охоронювальні); сприяє системоутворюючій та системозберігаючій функціям Конституції щодо мети модернізації в умовах значного у порівнянні з іншими галузями обсягу конституційного законодавства (близько 700 законів), при науково-практичній проблемності виділення конституційних законів, переваги підзаконних актів у загальному масиві законодавства у співвідношенні 95 % — 5 %, збереження у правовій системі країни близько 60 % заборонювальних норм при світових стандартах — до 18 %; не має апеляційної інстанції і тому не обмежена процесуальними «умовностями» при необхідності ухвалення рішень з орієнтацією на певні правові пріоритети; преюдиційності власних рішень та оновлення, переформулювання прийнятих правових позицій у зв'язку із соціально-економічними, політичними змінами; здатна синтезувати теорію і практику, виконувати функцію формування у суб'єктів правових відносин конституційний стиль мислення, політико-правову свідомість. Саме тому у подальших конституційних перетвореннях в Україні Конституційний Суд відігравав визначальну, ключову роль.

Не виключався й інший напрямок розвитку конституційних перетворень — критичний аналіз конституційних правоположень у процесі перевірки їх на реалізуємість (виконуваність) та ефективність і відповідні зміни у практиці застосування конституційних приписів.

Однією з перших відчутних спроб змінити Конституцію стало проголошення Президентом України Л. Кучмою Всеукраїнського референдуму за народною ініціативою, що використовувалося як засіб розв'язання довготривалого конфлікту між Президентом та Верховною Радою.

Відповідно до Указу Президента України «Про проголошення всеукраїнського референдуму за народною ініціативою» від 15 січня 2000 року № 65/2000 [16] метою цього референдуму було з'ясування позиції

громадян України щодо ряду актуальних питань, а також внесення у зв'язку з цим відповідних змін до Основного Закону України. Згідно з Указом (ст. 1) проведення всеукраїнського референдуму за народною ініціативою було проголошено на неділю 16 квітня 2000 року. На референдум виносилися такі питання (ст. 2):

1) «Чи висловлюєтеся Ви за недовіру Верховній Раді України XIV скликання і внесення у зв'язку з цим доповнення до частини другої статті 90 Конституції України такого змісту:

«а також у разі висловлення недовіри Верховній Раді України на всеукраїнському референдумі, що дає підстави Президентові України для розпуску Верховної Ради України?»;

2) «Чи підтримуєте Ви пропозиції про доповнення статті 90 Конституції України новою третьою частиною такого змісту:

«Президент України може також достроково припинити повноваження Верховної Ради України, якщо Верховна Рада України протягом одного місяця не змогла сформувати постійно діючу парламентську більшість або у разі незатвердження нею протягом трьох місяців підготовленого і поданого в установленому порядку Кабінетом Міністрів України Державного бюджету України»,

яка б установлювала додаткові підстави для розпуску Президентом України Верховної Ради України, та відповідне доповнення пункту 8 частини першої статті 106 Конституції України словами:

«та в інших випадках, передбачених Конституцією України?»;

3) «Чи згодні Ви з необхідністю обмеження депутатської недоторканості народних депутатів України і вилученням у зв'язку з цим частини третьої статті 80 Конституції України:

«Народні депутати України не можуть бути без згоди Верховної Ради України притягнені до кримінальної відповідальності, затримані чи заарештовані?»;

4) «Чи згодні Ви із зменшенням загальної кількості народних депутатів України з 450 до 300 і пов'язаною з цим заміною у частині першій статті 76 Конституції України слів «чотириста п'ятдесят» на слово «триста», а також внесенням відповідних змін до виборчого законодавства?»;

5) «Чи підтримуєте Ви необхідність формування двопалатного парламенту в Україні, одна з палат якого представляла б інтереси регіонів України і сприяла б їх реалізації, та внесення відповідних змін до Конституції України і виборчого законодавства?»;

6) «Чи згодні Ви з тим, що Конституція України має прийматися всеукраїнським референдумом?».

Дві групи народних депутатів звернулися до Конституційного Суду України щодо конституційності даного Указу, та за результатами розгляду об'єднаних в одне провадження справ Конституційний Суд України ухвалив 27 березня 2000 року Рішення № 3-рп/2000 (справа про всеукраїнський референдум за народною ініціативою) [17], в якому, аналізуючи питання, які пропонується включити до бюлетенів для таємного

голосування на всеукраїнському референдумі за народною ініціативою 16 квітня 2000 року, дійшов висновку, що питання, сформульовані ініціативними групами громадян і викладені в пунктах 2, 3, 4, 5 статті 2 Указу, відповідно до Конституції України можуть бути винесені на все-народне голосування. Крім того, Конституційний Суд зазначив, що у разі схвалення всеукраїнським референдумом за народною ініціативою цих питань, вони є обов'язковими для розгляду і прийняття рішень відповідними органами державної влади в порядку, визначеному Конституцією України, зокрема її розділом XIII «Внесення змін до Конституції», та законами України.

Питання ж, викладені в пункті 1 та 6 статті 2 Указу, були визнані неконституційними, мотивуючи це таким чином.

Чинна Конституція України не передбачає інституту висловлення недовіри на всеукраїнському референдумі, в тому числі проголошеному за народною ініціативою, Верховній Раді України чи будь-яким іншим конституційним органам державної влади як можливої підстави дострокового припинення їх повноважень. Тому винесення на всеукраїнський референдум питання щодо недовіри Верховній Раді України за відсутності названого інституту в Основному Законі України було б порушенням такого конституційного принципу, як здійснення органами державної влади своїх повноважень у межах, встановлених Конституцією України, та принципів правової держави, якою проголошено Україну.

Закріплюючи право визначати і змінювати конституційний лад в Україні виключно народом, Основний Закон України встановив чіткий порядок внесення змін до Конституції України.

Викладене в пункті 6 статті 2 Указу питання виноситься на всеукраїнський референдум без з'ясування волі народу щодо необхідності прийняття нової Конституції України і, отже, ставить під сумнів чинність Основного Закону України, що може призвести до послаблення встановлених ним основ конституційного ладу в Україні, прав і свобод людини і громадянина.

Отже, на референдум були винесені лише чотири питання і з кожного з них було отримано схвальну (понад 80%) відповідь. Але це, звісно, не стало приводом для автоматичної зміни Конституції — відповідно до її розділу XIII були розроблені законопроекти різними суб'єктами законодавчої ініціативи, що конкурували між собою, Конституційний Суд надавав висновки щодо цих законопроектів, але жоден з них не був схвалений Верховною Радою. Отже, воля народу, висловлена на референдумі, не була реалізована.

У Верховній Раді України кілька разів поставало питання про внесення змін до статті 98 Конституції України відносно розширення повноважень Рахункової палати, і 17 січня 2002 року було прийнято Закон «Про внесення змін до статті 98 Конституції України» № 2983-III, який передбачив здійснення Рахунковою палатою парламентського контролю за формуванням і виконанням Державного бюджету України та місце-

вих бюджетів у відповідній частині. Але цей Закон не набрав чинності, оскільки Президент застосував щодо нього право вето. Це стало предметом конституційного спору, за результатами розгляду якого Конституційний Суд України вирішив визнати таким, що відповідає Конституції України (є конституційним) здійснене Президентом України право вето щодо прийнятого Верховною Радою України Закону України «Про внесення змін до статті 98 Конституції України» із поверненням його на повторний розгляд Верховної Ради України [18].

Можливо, найдраматичнішими подіями у конституційній історії нової України були події, пов'язані із ухваленням змін до Конституції від 8 грудня 2004 року, та їх наступним скасуванням. Ці зміни перетворили Україну на парламентсько-президентську республіку, де уряд формується коаліцією депутатських фракцій. Закон України «Про внесення змін до Конституції України» № 2222-IV від 08.12.2004 року [19] був прийнятий під час гострого політичного протистояння в Україні, пов'язаного з виборами Президента України. Його прийняття одночасно із ухваленням деяких змін до виборчого законодавства і попереднім схваленням Закону про внесення змін до Конституції щодо удосконалення системи місцевого самоврядування великою мірою стало основою для політичного компромісу між конфліктуючими сторонами. З іншого боку, вся практика застосування положень Конституції в редакції цього Закону свідчила про незбалансованість моделі державної влади, закладеної в ньому.

Але як раз таке «пакетне» його схвалення, а також відсутність висновку Конституційного Суду щодо деяких його положень стали причиною, через яку кілька разів протягом всіх цих років різні групи народних депутатів та Президент України зверталися до Конституційного Суду з приводу конституційності цього Закону через порушення процедури його ухвалення.

Цей Закон набував чинності у два етапи: частина норм набула чинності 1 січня 2006 року, решта — з дня набуття повноважень Верховною Радою України, обраною у 2006 році, тобто 25 травня 2006 року.

Організація державного життя за цією редакцією зазнала відчутних змін: країна побачила неможливу до того конфронтацію між президентом та прем'єр-міністром, з'явився новий суб'єкт конституційних відносин — коаліція депутатських фракцій, президент тричі на підставі наданих цією редакцією повноважень приймав рішення про розпуск парламенту, але жодного разу не зміг його реалізувати.

Всі ці події зумовили активізацію суспільної та наукової дискусії щодо необхідності внесення нових змін до Конституції або прийняття нової Конституції. Офіційно з такою ініціативою виступив президент В. Ющенко, який подав 31 березня 2009 року до Верховної Ради нову редакцію Конституції України. Цей законопроект парламентом так і не розглядався, але був активно використаний президентом у ході своєї передвиборної кампанії.

У 2010 році Конституційний Суд відкрив провадження у справі про додержання процедури внесення змін до Конституції України і своїм рішенням № 20-рп/2010 від 30 вересня 2010 року визнав неконституційним Закон № 2222-IV від 8 грудня 2004 року у зв'язку з порушенням процедури його розгляду і ухвалення і відновив редакцію норм Конституції України, які були змінені, доповнені та виключені цим Законом [20]. На початку жовтня 2010 року Верховна Рада ухвалила низку законів щодо приведення конституційного законодавства у відповідність до Конституції України в редакції від 28 червня 1996 року.

1 лютого 2011 року Верховна Рада України прийняла Закон України «Про внесення змін до Конституції України» щодо проведення чергових виборів народних депутатів України, Президента України, депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів, який набув чинності 4 лютого 2011 року. Метою акта стала уніфікація строків повноважень Президента України, народних депутатів України, представницького органу Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів [21].

Законом внесено зміни до частини першої статті 76, частини першої статті 77, до частини п'ятої статті 103, до статті 136 та до статті 141 Конституції України щодо встановлення єдиного п'ятирічного строку повноважень Президента України, народних депутатів України, Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів, обраних на чергових виборах.

Також внесено зміни до розділу XV «Перехідні положення» Конституції України з метою визначення дат проведення чергових виборів народних депутатів України та Президента України після відновлення дії Конституції України в редакції від 28 червня 1996 року відповідно до Рішення Конституційного Суду України від 30 вересня 2010 року.

Слід зазначити, що на даний час у провадженні Конституційного Суду України знаходиться справа про конституційність даного Закону з огляду на наявні (на переконання суб'єкту конституційного подання) порушення процедури його ухвалення (недотримання принципу особистого голосування). Крім того, незважаючи на те, що суб'єктами законодавчої ініціативи щодо внесення змін до Конституції статтею 154 Основного Закону визначено президента і 150 народних депутатів, цей законопроект, за даними веб-порталу парламенту, було внесено лише трьома народними депутатами. Цей факт також може стати предметом розгляду Конституційного Суду щодо визначення конституційності цього Закону.

Таким чином, чинна з 28 червня 1996 року Конституція України має лише одні зміни від 1 лютого 2011 року, але при цьому, з огляду на особливості набуття і втрати чинності Законом від 08.04.2004 року, мала п'ять редакцій: 1) з 28.06.1996 року по 01.01.2006 року; 2) з 01.01.2006 року по 25.05.2006 року; 3) з 25.05.2006 року по 30.09.2010 року; 4) з 30.09.2010 року по 04.02.2011 року; 5) з 04.02.2011 року по сьогоднішній день.

У публіцистиці, у науковій літературі, у політичних колах вже довгий час обговорюється питання про затвердження нової редакції Конституції (або ж нової Конституції, або закону про внесення змін і доповнень до неї) на референдумі, який подається як найбільш демократичний і єдиний легітимний спосіб її прийняття. Так, чинна Конституція передбачає у відомих випадках внесення змін до неї через проведення Всеукраїнського референдуму після певної парламентської процедури. Наскільки це відповідає закріпленим у статті 5 Конституції принципам, залишається відкритим питанням. Однак, у будь-якому випадку, парламентське затвердження проекту є не просто обов'язковим, воно в рамках чинної Конституції є неминучим! Підміна його іншими процедурами, нехай навіть найвідкритішими та найдемократичнішими, рівнозначна приставленню конституціоналізму демократії.

Порушення встановленого порядку новелізації конституційного тексту стане неправовим джерелом нового правового стану. Легітимність нової Конституції завжди буде залишатися під сумнівом, одні політичні сили будуть мати підстави не визнавати нову конституцію, інші — стару. Тому задля недопущення такої конституційно-кризової ситуації конституція має прийматися у конституційний спосіб. Таким способом на сьогодні є процедура, що прописана у XIII розділі Конституції 1996 року. Його основний недолік — відсутність порядку прийняття нової Конституції. Складається враження, що нинішня Конституція приймалася назавжди...

Отже, чинна Конституція з трьох способів конституційної модернізації визнає лише найбільш еволюційний — внесення змін і доповнень. Два інших способи — викладення Конституції у новій редакції та прийняття нової Конституції — залишилися поза правовим регулюванням. Хоча, по суті, викладення Конституції у новій редакції процедурно рівнозначно внесенню змін і доповнень до Конституції, різниця полягає лише у кількісній компоненті.

Рішення Конституційного Суду України № 6-рп від 05.10.2005 року (справа про здійснення влади народом) [22] ототожнює право народу на визначення конституційного ладу з його правом прийняти нову Конституцію шляхом референдуму. Однак даний факт не усуває прогалину у конституційно-правовому регулюванні відносно прийняття нової Конституції або внесення змін до неї. Обов'язковість рішень референдуму все одно залишається опосередкованою органами державної влади, які зобов'язані не реалізувати результати референдуму, а лише розглянути та прийняти по них рішення. І, як показала практика розгляду результатів референдуму за народною ініціативою 2000 року, рішення може бути і не прийняте.

Якщо конституційна модернізація обмежиться змінами і доповненнями у розділі Конституції, які регламентують функціонування органів влади, то вона може бути здійснена в порядку статей 155, 159 чинної Конституції. Наступне або попереднє затвердження цих змін на рефе-

рендумі тільки додасть їм легітимності, забезпечить досягнення суспільно-політичного консенсусу. І, навпаки, нехтування конституційною процедурою внесення змін до Конституції стане умовою для виникнення криз.

Якщо ж конституційна модернізація буде здійснюватися шляхом прийняття нової редакції Конституції (тобто внесення змін до розділів I, III, XIII), то це має проходити в порядку 156, 159 статей нині чинної Конституції, згідно з якими референдум — не єдина, а підсумкова стадія процесу прийняття Основного Закону.

І, нарешті, прийняття нової Конституції України потребує дотримання низки умов, без врахування яких її легітимність буде сумнівною. Першим кроком на шляху до прийняття нової Конституції має стати новий закон про референдуми, оскільки рівень існуючого референдумного законодавства не витримує жодної критики. По-друге, сама чинна Конституція повинна регламентувати порядок прийняття нової Конституції (на референдумі, у парламенті, спеціальним органом — приміром, Конституційною Асамблеєю). Для цього необхідно внести відповідні зміни у розділ XIII у порядку статей 156, 159 Конституції, тобто парламентським шляхом з подальшим обов'язковим затвердженням на референдумі.

Далі, у відповідності до ч. 2 п. 4.4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України № 3-рп від 27.03.2000 року (справа про всеукраїнський референдум за народною ініціативою) [17], якщо це не буде суперечити новій редакції Конституції та новому законодавству про референдуми, слід провести консультативний референдум з метою «дізнатися волю народу щодо необхідності прийняття нової Конституції України». Паралельно було б доцільним запропонувати громадянам визначити основні концептуальні начала нової Конституції (форма правління, форма державного устрою та інші актуальні питання), у відповідності до яких розроблювався б проект. Фінальною стадією цього процесу стане прийняття та ухвалення розробленого проекту у відповідності до чинної Конституції.

Отже конституційні перетворення в Україні відбувалися у формах модернізації і реформування, далеко не завжди отримуючи наукове обґрунтування з необхідним аналізом та прогнозуванням соціально-політичних та юридичних наслідків цих змін, у зв'язку з «виходом» реформи за межі власного предмета конституційного права у сферу системно-структурних якісних змін у державно-правовому та суспільному житті.

З урахуванням фундаментальності конституційного права (відносно інших галузей права) виникає потреба впровадження конституційних принципів у поточне галузеве законодавство та організаційно-правові моделі за умови беззаперечної конституціоналізації державного і суспільного життя як складних процесів забезпечення конституційної законності — конституційності (відповідності Конституції України дій або бездіяльності суб'єктів права, нормативно-правових актів, актів правозастосування), належної конституційної свідомості, конституційного кон-

струювання в нормальних, звичайних умовах або у «позаштатній», конфліктній або кризовій ситуації (конституційна інженерія), набуття суб'єктами права умінь та навичок (конституційна технологія), сталої конституційної практики, яка передбачає звернення до існуючих у конституційно-правовій реальності юридичних постулатів (на рівні догми права) і конституційної ідеології (в широкому розумінні).

Ці напрямки конституційно-правової практики передусім передбачають чітке уявлення про процеси модернізації і реформування Конституції України. З огляду на це заслуговує на увагу пропозиції про впровадження у науковий обіг поняття «конституційна модернізація» як механізму постійного удосконалення правовідносин через системну реалізацію суб'єктами права конституційних норм і принципів, як практики еволюційного розвитку конституційної системи, яка не пов'язана з радикальними її змінами [23]. На відміну від конституційної модернізації, під конституційною реформою слід розуміти політико-правовий процес повного або часткового перетворення актів конституційного рівня, який тягне відповідні його змісту зміни системи конституціоналізму [24].

Напевно, на конституційне реформування буде спрямована майбутня діяльність Конституційної Асамблеї, яка буде створена відповідно до Указу Президента України № 224/2011 від 21 лютого 2011 року «Про підтримку ініціативи щодо створення Конституційної Асамблеї» [25]. Науково-експертна група з підготовки Конституційної Асамблеї, по суті, є не що інше, як консультативний орган при Президентові України, який має розглядатися не інакше як оптимальний спосіб підготовки якісної моделі конституційних перетворень. Така модель включає розробку самого проекту (тексту оновленої Конституції) та вироблення легітимного способу її прийняття.

Слід зазначити, що в день видання вказаного Указу у Верховній Раді України був зареєстрований проект Закону «Про процедуру підготовки і затвердження нової Конституції України» (№ 8143 від 21.02.2011р.).

Названі ініціативи є за своєю соціально-політичною сутністю революційними, вимагають звернення до суб'єкта установчої влади — Українського народу із застосуванням можливостей всенародного референдуму.

Таким чином, за спрямованістю сучасного етапу конституційних перетворень — це, за твердженням Президента України В. Януковича, системне оновлення Основного Закону з метою створення збалансованої представницької системи європейського зразка, укріплення парламентаризму, побудови ефективної вертикалі виконавчої влади і створення ефективних механізмів прямої демократії. Організаційно це підтверджується Указом Президента України № 352/2011 від 5 квітня 2011 року про створення в структурі Адміністрації Президента Головного управління з питань конституційно-правової модернізації [26].

За цілями — це системна конституційна модернізація з визначенням ефективних засобів досягнення мети (звичайна модель вирішення будь-

якої проблемної ситуації). Для пошуку засобів, що відповідають цілям та умовам, необхідно попередньо обрати напрямок вирішення проблемної ситуації: радикальний — прийняття нової редакції Основного Закону або нової Конституції або еволюційний — поступове, обґрунтоване конституційно-правовою практикою прилаштування конституційних постулатів до соціально-політичних та юридичних орієнтирів суспільства, які стрімко змінюються.

Друге, напевно, більш прийнятне, оскільки, по-перше, еволюція взагалі притаманна саме модернізації, по-друге, радикальна зміна редакції Конституції при її «жорсткості» створить небезпеку гострого політичного конфлікту в країні, по-третє, немає гарантій, що нова Конституція стане більш довершеною основою сучасного українського конституціоналізму.

Відповідно, чинна Конституція України зразка 1996 та 2004 років не отримала стійкої конституційної практики і тому не має критеріїв власної ефективності. Все це слід напрацьовувати, виходячи з Рішення Конституційного Суду України від 30 вересня 2010 року, з тим, щоб виконати влучну рекомендацію Венеціанської комісії: «Конституція має пройти перевірку на практиці ... протягом значного періоду часу» [27].

Л і т е р а т у р а

1. Концепція нової Конституції України : схвалена Верховною Радою Української РСР 19 черв. 1991 р. // Відомості Верховної Ради Української РСР. — 1992. — № 35. — Ст. 466.
2. Конституція України : проект : в ред. від 26 жовт. 1993 р. // Голос України. — 1993. — 5 берез.
3. Мацюк А. Каким же стал проект Основного Закона после всенародного обсуждения / А. Мацюк // Голос Украины. — 1993. — 5 марта.
4. Про склад Комісії з розроблення нової Конституції України (Конституційної комісії) : постанова Верховної Ради України від 10 листоп. 1994 р. // Голос України. — 1994. — 18 листоп.
5. Выступление Президента Украины Л. Кучмы на специальном заседании Верховного Совета Украины 20.03.1996 года // Голос Украины. — 1996. — 22 марта.
6. Голос Украины. — 1995. — 1 июня.
7. Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року // Відомості Верховної Ради України. — 1990. — № 31. — Ст. 429.
8. Про місцеві Ради народних депутатів Української РСР і місцеве самоврядування : Закон Української РСР від 07.12.1990 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1991. — № 2. — Ст. 5.
9. Про місцеві Ради народних депутатів: проект Закону України, підготовлений робочою групою Комісії з питань державного будівництва, діяльності Рад і самоврядування за участі відділу з питань діяльності Рад Секретаріату Верховної Ради України і прийнятий Верховною Радою України у першому читанні 17.07.1994 року.
10. Про формування місцевих органів влади і самоврядування : Закон України від 03.02.1994 р. // Голос України. — 1994. — 16 лютого.
11. Про внесення змін і доповнень до Закону України «Про формування місцевих органів влади і самоврядування» : Закон України від 28.06.1994 р. // Голос України. — 1994. — 2 черв.

12. Про державну владу і місцеве самоврядування в Україні: проект конституційного Закону України // Урядовий кур'єр. — 1994. — 6 груд.
13. Конституційний Договір між Верховною Радою України та Президентом України про основні засади організації і функціонування державної влади і місцевого самоврядування в Україні на період до прийняття нової Конституції України // Відомості Верховної Ради України. — 1995. — № 18. — С. 133.
14. Шевчук С. В. Способи тлумачення Конституції: порівняльний досвід / С. В. Шевчук // Конституція і конституціоналізм в Україні: вибіркові проблеми: зб. наук. пр. членів Товариства конституційного права з нагоди десятої річниці Конституції України, Конституційного Суду України та самого Товариства / відп. ред. проф. П. Ф. Мартиненко і доц. В. М. Кампо. — К.: «Купріянова», 2007. — С. 37.
15. Кравець І. А. Российский конституционализм: Проблемы становления, развития и осуществления / И. А. Кравец. — СПб: Изд-во Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2004. — С. 491.
16. Про проголошення всеукраїнського референдуму за народною ініціативою: указ Президента України від 15.01.2000 р. № 65/2000 // Офіційний вісник України. — 2000. — 4 лют., № 3. — Ст. 68.
17. Рішення Конституційного Суду України від 27 березня 2000 року № 3-рп/2000 (справа про всеукраїнський референдум за народною ініціативою) // Офіційний вісник України. — 2000. — 11 серп., № 30. — Ст. 1285.
18. Рішення Конституційного Суду України від 11 березня 2003 року № 6-рп/2003 (справа щодо права вето на закон про внесення змін до Конституції України) // Офіційний вісник України. — 2003. — 30 квіт., № 16. — Ст. 710.
19. Про внесення змін до Конституції України: Закон України від 08.12.2004 р. № 2222-IV // Офіційний вісник України. — 2004. — 24 груд., № 49. — Ст. 3201.
20. Рішення Конституційного Суду України від 30 вересня 2010 року № 20-рп/2010 (справа про додержання процедури внесення змін до Конституції України) // Офіційний вісник України. — 2010. — 1 жовт., № 72/1. — Ст. 2597.
21. Про внесення змін до Конституції України щодо проведення чергових виборів народних депутатів України, Президента України, депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів: Закон України від 01.02.2011 р. № 2952-VI // Офіційний вісник України. — 2011. — 11 лют., № 8. — Ст. 367.
22. Рішення Конституційного Суду України № 6-рп від 05.10.2005 року (справа про здійснення влади народом) // Офіційний вісник України. — 2005. — 26 жовт., № 41. — Ст. 2605.
23. Кампо В. Инструмент конституционной модернизации / В. Кампо // Голос Украины. — 2009. — 12 нояб.
24. Киреев В. В. К вопросу о понятии и методологии исследования конституционной реформы / В. В. Киреев // Конституционное и муниципальное право. — 2005. — № 4. — С. 7.
25. Про підтримку ініціативи щодо створення Конституційної Асамблеї: указ Президента України № 224/2011 від 21.02.2011 р. // Офіційний вісник України. — 2011. — 4 берез., № 14. — Ст. 562.
26. Деякі питання Адміністрації Президента України: указ Президента України № 352/2011 від 05.04.2011 р. // Офіційний вісник України. — 2011. — 18 квіт., № 27. — Ст. 1124.
27. Висновок Європейської комісії «За демократію через право» від 17.12.2010 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.zakon.org.ua/comment/45>.

А н о т а ц і я

Орзіх М. П., Єзеров А. А. Конституція України діє, конституційні перетворення тривають (до 15-ї річниці Конституції України). — Стаття.

Прийняття Конституції України не є завершенням конституційної реформи, потребує визначених наукою і практикою засобів конституційної модернізації та реформування з метою створення умов для формування системи сучасного українського конституціоналізму.

Ключові слова: Конституція, конституційна модернізація, конституційне реформування, Конституційний Суд України

А н н о т а ц и я

Орзих М. Ф., Езеров А. А. Конституция Украины действует, конституционные преобразования продолжаются (к 15-й годовщине Конституции Украины). — Статья.

Принятие Конституции Украины не является завершением конституционной реформы, требует определенных наукой и практикой средств конституционной модернизации и реформирования с целью создания условий для формирования системы современного украинского конституционализма.

Ключевые слова: Конституция, конституционная модернизация, конституционное реформирование, Конституционный Суд Украины.

S u m m a r y

Orzikh M., Yezerov A. The Constitution of Ukraine operates, the constitutional transformations proceed. — Article.

The adaption of the Constitution of Ukraine doesn't mark the end of the constitutional reform in the country. The constitutional reform still lasts because of the lack of defined by the science and practice tools of constitutional modernization and reformation. These tools are necessary to create the conditions for building the system of modern Ukrainian constitutionalism.

Keywords: the Constitution, constitutional modernization, constitutional reformation, The Constitutional Court of Ukraine.